

També en el camp de l'ecologia, la crisi fa algun favor ben significatiu. Assistim a allò que sembla una reconsideració de la preeminència de l'automòbil. Igual com els xinesos han abraçat amb força el vehicle particular ara que tenen prou recursos, el món occidental ha girat els ulls cap a models de transport més sostenibles i, sobretot més barats. La primera beneficiada n'és la bicicleta, que, si bé ja sumava adeptes abans de l'esclat de la crisi, ara es confirma com un sistema de transport certament viable en els desplaçaments per les ciutats. De fet, la venda de vehicles de rodes, grans i menuts, de muntanya o de passeig, no para d'augmentar mentre un nombre creixent de conductors es repensen la viabilitat d'utilitzar el vehicle privat en desplaçaments per a una sola persona. El canvi d'actitud l'ha copsat en una enquesta el Reial Automòbil Club de Catalunya. El 68,9% dels conductors barcelonins entrevistats asseguren que no fan servir tant el cotxe, un 42,7% admet que viatja més amb transport públic i un 28,2% diu que camina més que no pas abans. El resultat són ciutats menys congestionades, un ús més eficient del transport i una menor contaminació. De fet, el 2008 les emissions de CO₂ a l'estat espanyol es van reduir d'un 8% respecte a l'any abans. Hi va contribuir una menor utilització del cotxe propi, però també la baixada de la producció industrial i la del transport de mercaderies arran del descens del comerç internacional. Tot plegat pot semblar una bajanada per a qui, com Enric o els milers de desocupats que cerquen feina, són perjudicats per aquesta baixada de producció i aquesta congelació dels intercanvis comercials. La bajanada, però, no és pensar que no hi ha cap model de creixement alternatiu al que ha estat vigent fins ara? No passa que ha arribat el moment de rumiar-se si el filòsof i sociòleg Zygmunt Bauman tenia raó quan va dir que si bé "la llibertat només pot arribar als qui tenen cobertes les seues necessitats, també és cert que mai no l'aconseguiran aquells que estan decidits a viure d'acord amb els seus desigs"?

Violeta Tena

Renovar-se o morir

Tota crisi és un xoc que ens obliga a repensar la nostra existència i el nostre model de vida. L'actual esfondrament econòmic ens encamina cap a un canvi de valors? Ho hem demanat a historiadors, sociòlegs, filòsofs i experts en desenvolupament personal i heus ací què ens han contat.

EL TEMPS

En el sentit etimològic, *crisi* vol dir 'canvi bruscat en el curs d'una malaltia, en sentit favorable o advers'. Tota crisi, per tant, conté en l'interior un cert potencial regenerador, un cert potencial "destructor creatiu", en vocabulari de Joseph Schumpeter. Així doncs, si bé el daltabaix econòmic origina problemes perquè obliga a una readaptació indesitjada, també és cert que esdevé una ocasió immillorable per assegurar-se a pensar sobre què s'ha fet bé i malament i, a partir d'ací, fer noves propostes, en una mena d'expiació col·lectiva en què puguem redimir-nos dels vicis i purificar l'ànima per a una nova vi-

da. Guanya terreny el comunitarisme contra l'individualisme? L'austeritat substituirà el balafament? Generositat contra egoisme? Col·laboració en compte de desconfiança? Rousseau contra Hobbes? Aquest canvi, aquesta metamorfosi es propugna, de manera minoritària, des d'alguns fòrums. Són minoritaris, és cert, però, com apuntava Edgar Morin no fa gaire en un article, "tot comença sempre amb una innovació, un nou missatge rupturista, marginal, modest, sovint invisible per als seus contemporanis". Així, de manera minoritària i transgressora, va ser com Galileu, Bacon o Descartes van posar els fonaments de la ciència moderna; o com alguns pensadors, marginals i autodidactes, van covar al segle XIX un socialisme que, al cap d'una centúria, assolí una enorme força històrica.

EL TEMPS ha demanat a nou filòsofs, historiadors, sociòlegs i experts en creixement personal que hi diguen la seua respecte al potencial transformador i innovador d'aquesta crisi. La majoria –si bé amb matisos– desconfien que l'actual situació pugui desfermar un canvi profund en el nostre sistema de valors, si bé molts coincideixen a assenyalar que el paradigma del creixement indefinit ha quedat tocat per sempre més. Amb tot, l'Arcàdia haurà d'esperar.

EL TEMPS

"La crisi aprofundirà l'individualisme"

Josep Maria Terricabras

Filòsof

Terricabras és escèptic sobre el potencial regenerador de la crisi i sobre les possibilitats que té de provocar un canvi de valors. "La crisi –com totes les circumstàncies més o menys passatgeres de la vida–, pot fer que algú reflexioni més sobre els seus propis valors i actituds, però no em sembla que provoqui canvis, almenys de forma generalitzada [...]. Si la crisi actual és gestionada pels mateixos que l'han provocada, difícilment es pot esperar que hi hagi cap regeneració. El capitalisme gestionarà la crisi a

favor seu. Si no han estat capaços de posar en evidència les persones i institucions que l'han causada –més aviat les han ajudades a refer-se–, com podem esperar que es regeneri res? Potser només hi haurà *regeneració* –i ho dic amb llastimosa ironia– en el sentit que es tornaran a generar crisis d'aquí a un temps. Sembla que en el capitalisme això és previst, assumit i acceptat", apunta aquest professor de la Universitat de Girona. Quan li demanem si pensa que aquesta crisi posarà límits a l'individualisme, Terricabras opina ben bé al contrari: "El capitalisme promou l'individualisme i em temo que una crisi capitalista ajudarà a aprofundir-lo, en el sentit d'afavorir que els ciutadans es vulguin salvar amb el *campi qui pugui* i amb el *tot s'hi val*."

EL TEMPS

"Cal que ens guiem per les necessitats, no pels desigs".

Àlex Rovira

Conferenciant i psicoanalista. Autor de 'La bona crisi (Pòrtic)

Rovira opina que no vivim un canvi de valors de manera generalitzada i que si la gent canvia els hàbits és "més per compulsió que no per convicció". I, tot i que sí que detecta que "es va despertant una consciència ecològica", opina que perquè arribara a produir-se un canvi d'abast més ampli caldria "molta més penúria". "Els canvis importants vénen després d'una revolució o d'una gran desgràcia. Una postguerra, per exemple, sí que produeix un canvi d'actituds i de valors, perquè motiva situacions dramàtiques. Nosaltres no estem en una crisi de veritat. Hem tingut una recessió i un estancament que, en comparació amb l'etapa de disbaixa anterior, ens sembla més aguda [...]. Hi ha molta gent que canvia després d'un dol, i nosaltres no hem fet un procés de dol complet." L'única possibilitat que hi haja un canvi estructural demana, doncs, un esfondrament més pregon? "Hi ha dues possibilitats: o més esfondrament o fer pedagogia. La primera seria una crisi per revolució (com quan a Lluís XIV

li deien 'el poble té gana' i ell responia 'doneu-li brioixos', i així va acabar); i l'altra, anar fent pedagogia perquè es produeixi un progressiu canvi d'hàbits [...]. Cal que anem cap a una cultura no tan ordenada per allò que desitges sinó per allò que necessites." Reticències a banda, opina que des de camps diversos "emergeixen noves visions amb gent molt compromesa que treballa per la divulgació d'una vida alternativa", alhora que reclama "la responsabilitat individual de cadascú" si volem aspirar a un altre món. "La societat ha de ser conscient de l'enorme poder que té a l'hora de comprar, a l'hora de votar, a l'hora de decidir què vol veure a la televisió."

"Emergeix un nou paradigma econòmic"

Borja Vilaseca

Expert en desenvolupament personal

En una posició diametralment oposada a la de Garcia Ferrando, Borja Vilaseca creu fermament que la crisi pot menar a un canvi de valors. "La crisi és un procés emergent en qualsevol sistema que no és veritablement eficient o en un individu que no se sent veritablement feliç i satisfet amb la seua existència. I posa de manifest que les creences i els valors imperants han quedat obsolets: ja no serveixen, ja no funcionen, ja no generen riquesa econòmica ni felicitat psicològica. Per això és sempre una invitació al canvi i a la transformació. D'aquí ve que qualsevol crisi, si la sabem aprofitar, sigui una oportunitat per a créixer, evolucionar i madurar, tan individualment com col·lectivament". En aquest cas, opina, cal "destruir les nostres creences i valors materialistes per crear i construir la nova economia conscient que s'aproxima". "Gràcies a la crisi, emergeix un nou paradigma econòmic" basat en cinc pilars: la responsabilitat social corporativa, el comerç just, el consum responsable, l'estalvi conscient i la responsabilitat personal. Respecte a aquesta darrera, Vilaseca apunta que hem d'"assumir que som cocreadors del món que ha-

bitem". Només així "podem decidir de canviar-lo, canviant-nos primerament a nosaltres mateixos".

Des de la seua visió optimista, Vilaseca, que és director del màster en desenvolupament personal i lideratge de la Universitat de Barcelona, apunta que tant l'hiperindividualisme com el materialisme són des d'ara valors obsolets. L'hiperindividualisme, diu, "està en decadència. Sobre tot perquè no condueix a l'eficiència ni a la felicitat. La creença que pensar només en nosaltres mateixos ens condueix al benestar és una gran mentida [...]. L'actitud altruista és la que multiplica la nostra felicitat". El gran derrotat d'aquesta crisi és, si de cas, el materialisme, a parer de Vilaseca, perquè "ens ha portat a un malestar psicològic generalitzat, caracteritzat pel buit existencial i la necessitat obsessiva d'entretenir-nos i evadir-nos de nosaltres mateixos constantment".

"Hem perdut la idea de comunitat"

Cristina Sánchez Miret

Sociòloga

Com Salvador Giner, Sánchez Miret considera que és complicat que la crisi òbriga nous escenaris mentre no es produeix un cataclisme de més intensitat que l'actual. "Em sembla que la crisi obri noves possibilitats. Però també depèn de com de profund siga l'ensulsiada. I de moment, la crisi és en *stand-by*. No hem experimentat un daltabaix com en el crac del 29. Si arribaren a reproduir-se les mateixes circumstàncies, aleshores potser ens podríem proposar canvis com els que es van produir aleshores", opina. I, si bé pensa que alguna cosa es va movent, "no crec que hi haja una gran revolució dels valors". "Si no hi ha un canvi de model, no hi haurà canvi de valors. Els marxistes dirien que primer ha de canviar la infraestructura i després vindrà un canvi de valors; però els weberians dirien el contrari; de vegades, depenent del model social, hi ha un canvi de valors i això arrossega tota

la resta. Jo no veig un canvi de model enlloc", es lamenta.

Quan li demanem si pensa que de les actuals circumstàncies pot sorgir-ne una societat menys individualista, Sánchez Miret ho veu clar: "Estem en una societat plenament masculinitzada i un dels valors bàsics de l'ésser masculí és l'individualisme; per al femení, en canvi, el valor és posar davant els altres. En el món actual les dones fan d'homes, perquè és com hem entès que aconseguirem la igualtat. Tot allò femení ha caigut en desús. Per això, no crec que la gent siga menys individualista, perquè això entra en contradicció amb el valor masculí. Hem perdut la idea de comunitat."

"No podem caure en el 'wishful thinking'"

Manuel Garcia Ferrando

Sociòleg

Garcia Ferrando es malfia del potencial regenerador de la crisi actual. "Després de la Segona Guerra Mundial, la reconstrucció del món occidental va donar peu a l'estat de benestar, al paper protector de l'estat... Tot plegat eren valors materialistes. Una volta assegurada la supervivència, pren importància l'autorealització personal i avancen els valors postmaterialistes. I això no crec que canvie. Som gent postmaterialista, que busca la satisfacció a la vida, perquè donem per fet que tenim la vida resolta per endavant. Continuem i continuarem funcionant amb la inèrcia del postmaterialisme." A tots aquells qui albiren un model de vida més auster i cooperatiu sorgit de l'actual situació, aquest professor de la Universitat de València els adverteix: "No podem caure en el *wishful thinking*, en el pensament il·lusori. Pots pensar com tu desitges, però així mai no ha avançat la humanitat. Evidentment, ha d'haver-hi un ideal, però ha de ser un ideal basat en les dades. Tots voldríem que les coses foren d'una manera determinada, però resulta que la realitat i l'ésser humà és allò que és. Aquest és el gran fracàs de l'esquerra. El món és el pragmatisme de la Xina."

Les preguntes

Aquestes són les preguntes que EL TEMPS ha formulat als seus enquestats:

- La crisi porta o pot portar a un canvi de valors?
- Posem com a hipòtesi que, efectivament, hi ha un canvi de valors. Aquest canvi pot arrossegar el sistema econòmic-institucional hegemònic cap a un nou funcionament? Pot haver-hi un canvi de valors al marge de l'establishment?
- Quins paradigmes fins ara hegemònics diríeu que ha posat en qüestió la crisi actual?
- "L'hiperindividualisme decau", escrivia l'altre dia Vicente Verdú. Hi esteu d'acord?

EL TEMPS

"Els propòsits d'esmena han quedat en no-res"

Josep Martínez Bisbal
Filòsof

Si bé Martínez Bisbal opina que la crisi pot tenir un efecte regeneratiu, és escèptic sobre els efectes que realment provoca. "Els propòsits d'esmena per a frenar la cobdícia i posar límits al mite del mercat autoregulat que es feren en el moment de l'esclat de la crisi es van quedant en no-res. Les eixides que els governs articulen porten a un *sant tornem-hi* i les protestes dels perdedors encara no fan por. I una proposta alternativa radical, com ara el decreixement, a càrrec de Serge Latouche, es fa al marge i fora del sistema actual." "Caldrà estar atents a la manera com la crisi afecta valors com ara l'equitat, la solidaritat, la llibertat, la tolerància... o si altera el triomf de la cobdícia, del consumisme, de l'individualisme, de la depredació irresponsable del medi i immoral de les persones... Més encara caldrà estar atent a si afecta a la consideració *valorativa* del capitalisme realment existent com a únic model possible d'organitzar la societat", explica aquest professor de la Universitat

JORDI PLAY

"La crisi no posa en qüestió el sistema"

Salvador Cardús
Sociòleg

En opinió de Cardús, "la crisi no posa en qüestió el sistema, sinó que recorda la necessitat de respectar les regles del joc. Les interpretacions en la línia de suposar que el sistema econòmic s'ha mostrat insolvent són interessades, a favor d'una ideologia crítica, però no són certes". Respecte a un hipotètic canvi de valors, aquest professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, assegura que, si arriba a produir-se, "serà per la necessitat d'adaptar-nos a la nova situació, cap al nou funcionament hegemònic". "Com aquell qui diu, canviem perquè no queda més remei, i no tant per una decisió racional i ben informada [...]. Per a esperar un canvi revolucionari caldrien idees sòlides i eficaces, líders de confiança i una minoria reflexiva i crítica suficient per a avançar-les. Això, o un desastre total, cosa que no es produirà." Com una conseqüència positiva derivada de la crisi, Cardús apunta a una revaloració de "l'esforç individual" de la gent.

EEE

"En algunes minories, hi ha un replantejament"

Carlos Taibo
Professor de ciències polítiques

Per a Carlos Taibo, assistim a una "mena de recapitulació teòrica de la nostra societat". Segons ell, es va "produint un canvi en la manera de pensar, però no sé si ha arribat encara al camp dels valors". "En qualsevol cas, hi ha una percep-

ció distinta pel que respecta al pes del treball, a les virtuts del creixement econòmic mesurat convencionalment, al temps lliure, a la solidaritat... Crec que en una determinada minoria de la població, això es percep com més va més", apunta. Respecte als paradigmes hegemònics que, a parer seu, s'han posat en quarantena, Taibo apunta al "creixement" i als "avantatges de la competitivitat". "El creixement econòmic no guarda relació necessària amb la cohesió social; permet d'esgotar els recursos; propicia un mode de vida que no ens fa més esclaus. I la competitivitat és un mite interessat destinat a multiplicar els beneficis del capital sense assumir cap reflexió seriosa sobre quines són les necessitats dels subjectes que competeixen", explica aquest professor de la Universitat Autònoma de Madrid, que es declara admirador del decreixement. D'una altra banda, Taibo tem que la crisi, en lloc de tenir una funció alliberadora, "faciliti l'estratègia de l'acoquinament, provoqui la generació artificial de la por, encaminada a mantenir privilegis atàvics".

EL TEMPS

"Es produeixen modificacions menors"

Salvador Giner
Sociòleg. President de l'Institut d'Estudis Catalans

Giner pren com a punt de partida que, si bé s'han produït "algunes modificacions menors", no veu "que es produeixi un nou funcionament en el sistema". "No crec que una recessió econòmica cíclica i relativament controlada com la present canviï substancialment els "valors" genèricament. El crac del 29 del segle passat, per exemple, va causar alguns "canvis de valors" seriosos, és a dir, creences. Aquests causaren el desenvolupament del feixisme i l'estalinisme i la intervenció pública del govern dels Estats Units per a resoldre-la, entre més. Aquesta crisi no és comparable amb l'abast d'aquella.

Violeta Tena